

В. Г. Пансков, В.В. Федоткин – М.: ИНФРА–М, 2008. – 365 с.

26. Підхонний О.М. Управління інвестиційними процесами на фінансових ринках: дис. канд. екон. наук: 08.02.03 «Економіка та управління національним господарством» / Підхонний Олег Михайлович. – Л., 2002. – 189 с.

27. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій: навч. посібник / [під ред. Ю.Б.Іванова, І.А.Майбурова]. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 492 с.

28. Прыгун И.В. Методологический и методический подходы к обоснованию прогнозных показателей развития розничного товарооборота / И.В. Прыгун // Научные труды ДонНТУ. – 2006. – Вып. 30. – С. 63–68.

29. Словарь иностранных слов с приложениями / [под ред. В. Бутромеева]. – М.: «Престиж книга»; «РИПОЛ Классик», 2006. – 544 с.

30. Словники на Академіку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/47718>

31. Храмов В.О. Зовнішньоекономічна політика / В.О. Храмов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fingal.com.ua/content/view/1231/39/1/3/>.

32. Black J. Dictionary of Economics / Black J. – Second edition. Oxford University Press. – 2005. – 507 p.

33. Either W.J. The Theory of Trade Policy and Trade Agreements: A Critique / Either W.J. // Department of Economics University of Pennsylvania. – March 2005. – 37 p.

УДК 37.014.542+378

Л.Е. СУХОМЛИН,
к.е.н., старший науковий співробітник відділу модернізації вищої освіти,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

Макроекономічне планування підготовки фахівців

У статті сформульовано пропозиції щодо удосконалення методологічних підходів до макроекономічного планування підготовки кадрів з вищою освітою. Наголошується, що планування повинне орієнтуватися на потреби ринку і на конституційне право громадян України на здобуття вищої освіти. Базою для планування визначені прогнози соціально-економічного розвитку країни, регіону, галузі. Наведено схему прогнозування попиту і розробки планів підготовки фахівців. Уточнюються функції інфраструктури макроекономічного прогнозування щодо прогнозування забезпечення господарського комплексу країни, регіону, галузі кваліфікованими кадрами.

Ключові слова: макроекономічне планування, прогнозування, підготовка кадрів, вища школа, попит, регіональне замовлення.

Л.Е. СУХОМЛИН,
к.э.н., старший научный сотрудник отдела модернизации высшего образования,
ГНУ «Институт модернизации содержания образования»

Макроэкономическое планирование подготовки специалистов

В статье сформулированы предложения по совершенствованию методологических подходов к макроэкономическому планированию подготовки кадров с высшим образованием. Отмечается, что планирование должно ориентироваться на потребности рынка и на конституционное право граждан Украины на получение высшего образования. Базой для планирования определены прогнозы социально-экономического развития страны, региона, отрасли. Приведена схема прогнозирования спроса и разработки планов подготовки специалистов. Уточняются функции инфраструктуры макроэкономического прогнозирования по прогнозированию обеспечения хозяйственного комплекса страны, региона, отрасли квалифицированными кадрами.

Ключевые слова: макроэкономическое планирование, прогнозирование, подготовка кадров, высшая школа, спрос, региональный заказ.

L. SUHOMLIN,
Institute of education content modernization

Macroeconomic planning of specialists training

The article formulates proposals for the improvement of methodological approaches to macroeconomic planning for the training of personnel with higher education. It is noted that planning

should focus on the needs of the market and on the constitycion right of citizens of Ukraine to receive higher education. The basis for planning identified the projections of socio–economic development of the country, region, industry. A scheme for forecasting demand and developing training plans is given. The functions of the macroeconomic forecasting infrastructure for forecasting the provision of the economic complex of the country, region, and industry with qualified personnel are specified.

Keywords: *macroeconomic planning, forecasting, training, higher school, demand, regional order.*

Постановка проблеми. Реформування системи вищої освіти в Україні супроводжується розширенням автономії навчальних закладів, посиленням конкуренції на ринку освітніх послуг. У цих умовах важливим стає визначення стратегічних пріоритетів розвитку системи вищої освіти, задоволення перспективних потреб країни, регіонів, галузей у кваліфікованих кадрах, раціональне використання можливостей діючих навчальних закладів, їх науково–педагогічних кадрів щодо забезпечення суб'єктів господарювання, кожного члена суспільства у наданні кваліфікованих послуг щодо отримання вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Трансформація вітчизняної системи вищої освіти – багатосторонній процес, що розвивається по різних напрямках. Одне з визначальних місць серед них належить питанням прогнозування і регулювання розвитку системи. Ці питання розглядали у своїх працях вітчизняні науковці Л. Антошкіна [1], В. Бобров [2], О. Бріт [3], В. Гапон [4], О. Григорєва [5], Т. Огаренко [6], Л. Парфьонова [7], В. Сафонова [8].

Європейський досвід планування підготовки фахівців з вищою освітою докладно висвітлено і узагальнено Національним інститутом стратегічних досліджень [9].

Аналіз публікацій вітчизняних дослідників дозволив авторам стверджувати, що в Україні фактично не існує комплексного підходу до прогнозування потреб виробничої та невиробничої сфер у кваліфікованих спеціалістах з урахуванням структури національної економіки [10].

Вітчизняна система вищої та професійної освіти у своїй діяльності орієнтується на ринок освітніх послуг, запит населення щодо освітніх послуг без урахування вимог ринку праці. Спільними для українського ринку освіти та ринку праці є відсутність аналізу і прогнозу про кількість та кваліфікацію необхідних економіці працівників, відсутність гнучкої системи визначення кваліфікації, а також слабкий зв'язок ВНЗ із потенційними роботодавцями для своїх випускників [9].

Сформулювати деякі пропозиції щодо науково–методологічних підходів й удосконалення методів прогнозування, макроекономічного планування системи підготовки фахівців з вищою освітою ставиться за завдання у даній статті.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення практики планування вищої школи дало можливість визначити його сутність як обґрунтування цілей системи освіти і шляхів їх досягнення на основі виявлення комплексу завдань і робіт, а також визначення ефективних методів, способів і ресурсів усіх видів, необхідних для виконання цих завдань, та встановлення їх взаємозв'язку [11, с. 72]. Визначаючи таким чином сутність планування взагалі, І. Качарян наголошує, що макроекономічне планування та прогнозування потреби у фахівцях з вищою освітою, яке здійснюється на основі виявлення залежності між потребою у фахівцях та основними техніко–економічними виробничими показниками на підприємствах, потребує формування нового дієвого механізму визначення потреби у кадрових ресурсах, планування підготовки фахівців з вищою освітою не лише виходячи з потреб ринку, а й з урахуванням конституційного права громадян України на здобуття вищої освіти, удосконалення методів визначення науково обґрунтованих обсягів та нормативів державного фінансування [11, с. 73].

При цьому макроекономічне планування в управлінні системою вищої освіти розглядає як інструмент управлінської діяльності органів державної влади щодо визначення стратегічних, тактичних та оперативних цілей його розвитку, розроблення та здійснення комплексу взаємопов'язаних заходів державного впливу, спрямованих на їх досягнення. Тобто, макроекономічне планування розглядається не як функція управління, а як один із інструментів, за допомогою якого здійснюється управління, а також як складова частина управління розвитком системи вищої освіти України [11, с. 99].

Зарубіжний досвід свідчить, що прогнозування майбутніх потреб у кадрах і планування їх підготовки широко застосовується у країнах з ринко–

вою економікою як метод організації задоволення потреб господарського комплексу країни у кваліфікованих кадрах. Так, у США впродовж останніх 50-ти років складаються прогнози професійно-кваліфікаційного попиту на робочу силу. Прогнозуванням попиту на фахівців у Великобританії вже понад 20 років займається інститут досліджень зайнятості. У Німеччині розробляються два незалежні кадрові прогнози Інститутом досліджень економічної структури та Інститутом дослідження зайнятості. Канадська служба з розвитку людських ресурсів і професійних навичок надає учням, працівникам і роботодавцям інформацію про перспективні потреби у професійних навичках [9].

Недоліком в управлінні вітчизняною системою вищою освіти, вказує І. Кочарян, є відсутність:

- зв'язку між державними відомствами, бізнесом і населенням;
- дієвої співпраці між працедавцями і навчальними закладами;
- деталізованого порядку формування, розміщення і виконання державного замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації;
- науково обґрунтованої методики визначення реальної потреби як державного, так і приватного секторів економіки і сфери послуг, охорони здоров'я, освіти, культури у фахівцях з різним рівнем кваліфікації;
- методики визначення обсягів державного замовлення з урахуванням реальної ситуації на ринку праці;
- державної статистичної звітності про кількість випускників, які навчалися за держзамовленням і працевлаштовані в державному секторі економіки [11, с. 28].

На погляд автора, головною причиною дисбалансу в системі вищої освіти є відсутність сучасної системи макроекономічного планування та державного прогнозування, побудованої на єдиних концептуальних принципах.

У літературі виділяють такі основні принципи розробки планів: науковість, тобто обґрунтування прогнозів і планів з урахуванням об'єктивних закономірностей соціально-економічного життя держави; принцип директивності; принцип оцінки сучасного стану розвитку економіки держави; орієнтування планів на більш повне задоволення потреб суспільства; принцип збалансованості; реальність; визначення пріоритетів у планах роз-

витку економіки; системний, комплексний підхід у прогнозуванні та макроекономічному плануванні; принцип альтернативності можливих шляхів розвитку економіки.

Метою реформування системи вищої освіти є створення привабливої і конкурентоздатної національної системи, інтегрованої в Європейський простір, тому що система, чинна на даний момент, недостатньо відповідає потребам ринку праці як щодо складу фахівців з вищою освітою, так і їх якісних характеристик. Трансформаційні процеси на ринку праці плінуть значно динамічніше, ніж у системі підготовки кадрів, і це відбивається в її низькій адаптивності до потреб ринку праці [12].

У 2004 році Міністерством праці та соціальної політики України, Міністерством освіти і науки України, Національною академією наук України, Науково-дослідним інститутом праці і зайнятості населення були розроблені «Методичні рекомендації щодо визначення потреби у фахівцях з повною вищою освітою» [13] з метою забезпечення кваліфікованими кадрами з вищою освітою усіх сфер економічної діяльності з урахуванням трансформації економіки в умовах переходу до ринкових відносин. Науково-дослідним інститутом соціально-трудова відносин Міністерства соціальної політики України розроблено «Методичні рекомендації щодо визначення відповідності обсягів та професійно-кваліфікаційної структури підготовки кадрів у навчальних закладах відповідно до потреб регіонів» [14]. Розробка цих методичних рекомендацій ґрунтується на двох основних принципах відтворення кадрового потенціалу: врахування соціальної потреби населення у здобутті вищої освіти і забезпечення потреби економіки країни у фахівцях з вищою освітою та надають можливість обґрунтовано визначити потребу в кадрах з вищою освітою у ВНЗ III – IV рівнів акредитації з урахуванням попиту на ринку освітніх послуг і ринку праці. На жаль, ці рекомендації не були своєчасно реалізовані і потребують удосконалення з урахуванням вимог сьогодення.

Планування підготовки фахівців у вищих навчальних закладах має проходити, на наш погляд, декілька етапів:

Прогнозування соціально-економічного розвитку країни на середньострокову і довгострокову перспективу.

Прогнозування професійно-кваліфікаційного попиту господарського комплексу країни, її регіонів, галузей на робочу силу.

Макроекономічне планування підготовки фахівців у вищій школі країни.

Розробка регіональних, галузевих програм розвитку вищої освіти.

Розробка планів вищих навчальних закладів з підготовки фахівців.

Загальна схема розробки прогнозів попиту на робочу силу і планів вищих навчальних закладів наводиться на рис. 1.

В Україні створено необхідну інфраструктуру макроекономічного прогнозування: Інститут економіки та прогнозування, Національний інститут стратегічних досліджень, науково-дослідні установи і підрозділи міністерств і відомств та ін. Завдання полягає у конкретизації їх завдань з прогнозування джерел ресурсного забезпечення реалізації визначених прогнозів соціального і економічного

розвитку, зокрема, із забезпечення робочою силою, кваліфікованими кадрами. Особлива роль у прогнозуванні професійно-кваліфікаційного попиту господарського комплексу країни на робочу силу у розрізі регіонів, галузей повинна належати науково-дослідному підрозділу Державної служби зайнятості. Розроблені на цій основі Міністерством освіти і науки України індексні плани підготовки кадрів деталізуються регіональними і галузевими програмами розвитку вищої освіти, в яких, крім кількісних показників, передбачається розширення мережі вищих навчальних закладів, відкриття нових спеціальностей тощо.

Плани вищих навчальних закладів враховують показники (індекси) планів Міністерства освіти України, рекомендації регіональної (галузевої) програми розвитку вищої освіти і розробляються на основі власних досліджень регіонального, всеукраїнського ринку освітніх послуг, попиту на освітні послуги роботодавців, працівників під-

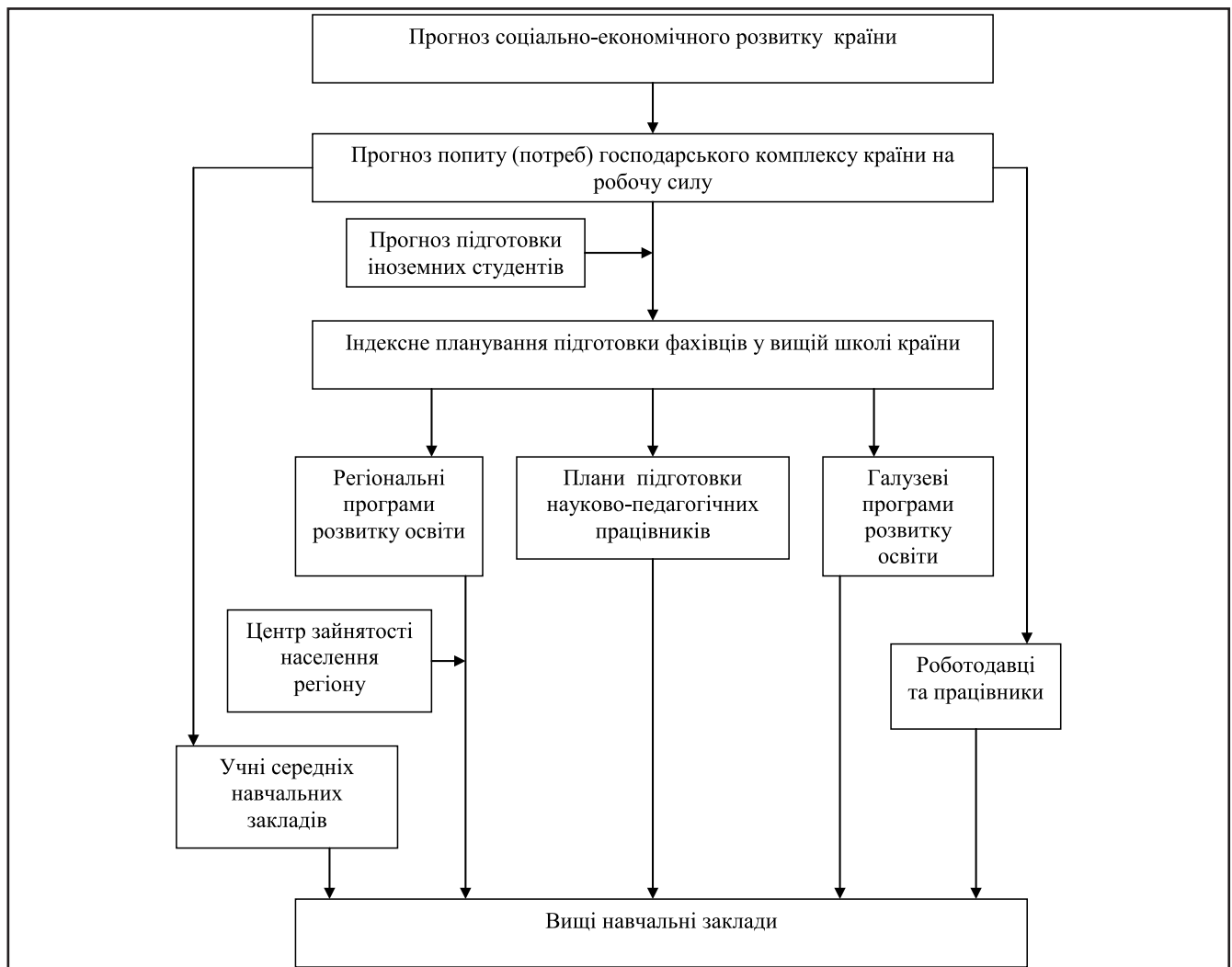

Схема прогнозування попиту і розробки планів підготовки фахівців

приємств, установ і організацій регіону (галузі), випускників місцевих загальноосвітніх і спеціальних, професійно-технічних та інших закладів. Плани формуються з урахуванням ліцензованих обсягів підготовки кадрів, результатів акредитації вищого навчального закладу. Важливим розділом плану є завдання із підготовки науково-педагогічних працівників, забезпечення якості освіти, розвитку взаємодії з іншими освітніми інституціями регіону. Основними концептуальними підходами до формування плану є:

- підвищення рівня забезпечення населення регіону у наданні кваліфікованих послуг щодо отримання вищої освіти згідно з регіональним попитом, диференційованим за спеціальностями;
- спрямованість послуг вищого навчального закладу на задоволення потреб регіону (галузі) у кваліфікованих фахівцях.

План вищого навчального закладу, зокрема, регіонального, повинен формуватися з урахуванням державного замовлення на підготовку кадрів, у тому числі за новими і дефіцитними для всієї країни спеціальностями, з урахуванням стратегії соціально-економічного розвитку регіону, прогнозу регіонального Центру зайнятості щодо перспективних потреб у кваліфікованих фахівцях.

І. Кочарян справедливо наголошує на складності системи вищої освіти, яка відрізняється багаторівневою структурою з розвиненою ієрархією, стан якої характеризується множиною параметрів [1, с. 94]. Все це, звичайно, ускладнює процес планування. Це накладає свої особливості на порядок планування і регулювання системи.

Слід відмітити й деякі особливості планування діяльності так званих регіональних ВНЗ. За нашими підрахунками, 75 – 80, за деякими іншими оцінками – 90 відсотків вступників з регіонів до навчальних закладів, розташованих в університетських центрах, наприклад, у Києві, Харкові, Одесі, місті Дніпрі, не повертаються до рідного краю після закінчення навчання. І не тільки ті, які навчалися за унікальними, рідкісними для всієї країни спеціальностями.

З метою попередження асиметрії у забезпеченні професійними кадрами регіональних господарських комплексів необхідно планувати діяльність регіональних університетів, у тому числі аграрних, технічних, класичних, з урахуванням поточних і перспективних потреб регіону, його господарського комплексу. Ці потреби визнача-

ються, перш за все, стратегією соціально-економічного розвитку регіону.

До цього ж закликає і І. Кочарян. Для формування раціональної політики в сфері надання освітніх послуг слід проаналізувати, на її думку, фактичний розподіл абітурієнтів між регіонами для здобуття вищої освіти; виявити потребу в нарощуванні навчальних потужностей за регіонами; визначити частку фахівців, що залишаються для працевлаштування в регіоні здобуття вищої освіти; визначити питомі капіталовкладення в нарощування навчальних потужностей ВНЗ; визначити питомі капіталовкладення в основні засоби регіонів для забезпечення відповідного рівня послуг соціально-побутового характеру, що пов'язані з навчанням студентів з інших регіонів; визначити оптимальний план розподілу абітурієнтів між регіонами за критерієм мінімізації додаткових капіталовкладень; сформувати систему інформування та заохочення абітурієнтів і місцевих органів державної влади до прийняття рішень, наближених до оптимальних [11, с. 110]. Ці підходи до планування системи вищої освіти повинні враховуватися, зокрема, при формуванні державного замовлення навчальним закладом.

Близькі до цих особливостей планування і університети регіонально-галузевого спрямування – гірничі, металургійні, нафтогазові тощо. Тут важливо поєднати проблеми галузевого і регіонального управління.

Багаторічний досвід планування діяльності університетів у галузях медицини, культури, оборони тощо не виявляє якихось особливих проблем. Водночас потребує уточнення порядок планування діяльності університетів митної справи, фіскальної служби та деяких інших так званих відомчих, умови функціонування яких повинні підпорядковуватися загальним умовам і регулюватися з урахуванням стратегії, прогнозів розвитку економіки країни. Особлива роль при цьому відводиться прогнозам регіональних структурних підрозділів Державної служби зайнятості.

В питаннях, пов'язаних з особливостями регулювання діяльності названих вищих навчальних закладів важлива роль відводиться державному замовленню на підготовку кадрів. На нашу думку, слушним є питання його децентралізації, введення поняття регіонального, муніципального замовлення, яке формується місцевими органами державної влади і самоврядування,

є частиною державного замовлення і фінансується за рахунок коштів Державного бюджету та бюджетів областей, районів, територіальних громад. Такий підхід дозволить при формуванні замовлення місцевим університетам краще врахувати дійсні потреби регіону, не допустити нераціональної підготовки надлишкових для даного регіону кадрів.

Висновки

Узагальнення проблем макроекономічного планування вітчизняної системи підготовки фахівців з вищою освітою дає підстави для висновків, що таке планування повинно базуватися на прогнозах соціально-економічного розвитку країни, професійно-кваліфікаційного попиту господарського комплексу країни, її регіонів, галузей на робочу силу. Прогнози розвитку на всіх рівнях планування повинні передбачати питання його забезпечення кваліфікованими кадрами.

Плани Міністерства освіти і науки України деталізуються, доповнюються і розширюються регіональними і галузевими програмами розвитку вищої освіти, які, у свою чергу, базуються на програмах регіонального, галузевого розвитку.

Формування планів вищих навчальних закладів базуються на загальному, регіональному попиту населення на послуги щодо отримання вищої освіти і спрямовуються на задоволення потреб регіону, галузі у кваліфікованих фахівцях.

Основою державного регулювання системи вищої освіти є державне замовлення.

Складність системи вищої освіти, її багаторівнева структура вимагають формування відповідної цим особливостям системи макроекономічного, регіонального, галузевого і мікроекономічного планування, що повинно бути предметом подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Антошкіна Л.І. Науково-методичні основи державного регулювання вищої освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступення доктора екон. наук: 08.02.03 / Л.І. Антошкіна; Наук. – дослід. ін.-т Міністерства економіки України. – К., 2006. – 34 с.

2. Бобров В.Я. Макроекономічне прогнозування системи вищої освіти України – пріоритетний напрям її розвитку: монографія / В.Я. Бобров, В.Є. Сафонова; наук. ред. В.П. Андрущенко; АПН України; Ін-т вищої освіти. – К.: Ризографіка, 2007. – 214 с.

3. Бріт О.В. Методичні підходи до визначення обсягів підготовки фахівців з вищою освітою / О.В. Бріт // Наукові праці НДФІ. – 2008. – № 4 (45). – С. 123 – 129.

4. Гапон В.В. Сучасні підходи до планування підготовки фахівців з вищою освітою / В.В. Гапон, Н.Ф. Стеблюк // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – Тернопіль: ТНЕУ, 2009. – Вип. 4. – С. 21 – 25.

5. Григор'єва О.В. Методичні підходи до визначення потреби в спеціалістах з вищою освітою / О.В. Григор'єва, В.Б. Васюта, В.В. Васюта // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2012/03/148.pdf>.

6. Огаренко Т.Ю. Аналіз особливостей попиту на послуги з метою прогнозування / Т.Ю. Огаренко // Вища школа: наук.-практ. видання. – К., 2009. – № 10. – С. 86 – 98.

7. Парфьонова Л.Г. Прогнозування необхідної чисельності фахівців з вищою освітою / Л.Г. Парфьонова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inkonf.org/parfonova-1-prognozuvannya-neobhidnoyichiselnosti-fahivtsiv-z-vischoyu-osvitoyu>

8. Сафонова В.Є. Макроекономічне прогнозування розвитку вищої освіти України: дис. ... канд. екон. наук: 08.01.01 / Сафонова Віра Євгенівна; Ін-т вищої освіти АПН України. – К., 2006. – 236 с.

9. Європейський досвід планування підготовки вищими навчальними закладами затребуваних спеціалістів. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2012. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1406/>

10. Шевченко Л. Дисбаланс професійної освіти і ринку праці: сутність, причини, шляхи подолання / Л. Шевченко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/15-PNW-2010/Economics/58093.doc.htm>.

11. Кочарян І.С. Макроекономічне планування в управлінні системою вищої освіти в Україні: дис. ... докт. екон. наук: 08.00.03 Кочарян Інна Сергіївна. – Полтава, 2016. – 442 с.

12. Аксьонова І.В. Моніторинг потреб ринку праці у випускниках ВНЗ: регіональний аспект / І.В. Аксьонова, М.С. Голубенко // Харків: Бізнес-інформ. – 2011. – № 12.

13. Методичні рекомендації щодо визначення потреби у фахівцях із повною вищою освітою: практично-методичне видання / Уклад.: НДІ праці і зайнятості населення Мінпраці та НАН України. – К.: Соцінформ, 2004. – 43 с.

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

14. Методичні рекомендації щодо визначення відповідності обсягів та професійно-кваліфікаційної структури підготовки кадрів у навчальних закладах відповідно до потреб регіонального ринку праці. – Луганськ: Видавництво ДУ НДІ СТВ, 2010. – 37 с.

15. Про участь центральних та регіональних органів виконавчої влади, об'єднань роботодавців у формуванні трудового потенціалу держави та професій-

ній підготовці кваліфікованих робітників для сучасної економіки України: матеріали слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти 21 грудня 2011 року / Редкол.: М.Г. Луцький (голова), В.П. Головінов, Є.В. Красняков та ін.; за заг. ред. В.П. Головінова. – К.: Парламентське видавництво, 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/doccatalog/document?id=52883>.